

VASUT ÉS PETRÓLEUM

Irta: ASZÓDY JÁNOS

1.

Azt a hatalmas földrajzi egységet, amely a Földközi-tengertől s az Eufrátesz és Tigris völgyétől keletre, a Tibeti fennsíkig, északra pedig a Káspi-tóig terjed, úgy szokták nevezni, hogy a *civilizáció bölcsője*. Az ősi Szíria, Arménia, Mezopotámia, Babylónia és Média helyét ma már alig találjuk a térképeken, amelyeken mesterséges országok nőttek ki s az antik neveket karddal vágták ki a földabroszokból. „A civilizáció szent földjének“ csöndjét régóta szétdúlták a háborúk, modern utak, vasutak marnak bele a mithológiai hegyekbe és síkságokba s ott kigyózik azt a bizonyos, zavaros folyadékot szállító csővezeték is, végelethetetlenül a sivatagban. Bagdad, az „Ezeregyéj városa“ zajos, piszkos, kőolajszagú, brit gyarmati város és az ősi Tigris vizén motorcsónakok pöfékelnek. Moszul, mely ma is a világ legkönnyebb selymét termeli, többszáz kilométerre van az első olajkuttól s azelőtt Ninive volt a neve... Amit az ősi civilizációból felszínre dobott készakarva, vagy véletlenül a csákány, azt széthordták a világ minden tája felé, a Louvreba, a British Muzeumba vagy máshova. Minden csákányütésre apró agyagtáblák kerültek napfényre, titkos katonai vagy diplomáciai levéltárak, illatszereceptek, költemények, bírósági ítéletek, tudományos előadások avagy asztronómiai számítások. Kisázsziából, mely a szultánok régi birodalmának csak kis része volt, mára egyéb sem maradt meg a törökök világhódító álmaiból, mint ez a föld, ahol — Van Loon szerint — az athéni gyarmatok görög filozófusai először elmélkedtek az ember és a világ mivoltáról, ahol ünnepléses zsinatok kemény, zsarnoki tételekbe öntötték a hitet, ami szerint Európa élni tartozott és ahol elhagyatott sivatagi viskójában egy arab tevehajcsár álmodta első álmait, hogy ő Allah egyetlen profétája. A népek maguk, amelyek ezt a földet lakták, eltűntek, felszivódtak, — csak az örmények maradtak meg belőlük. Több, mint 2000 év óta él itt ez az indogermán származású szívós nemzet. A Krisztus előtti időkben a hatalmas országalapításon túl hódítani is ráértek, de azután a rómaiak leverték őket. Azóta állandóan vérzett az örmény nép. A háborúelőtti idők örménymészárlásait a világ egykedvűen vette tudomásul, pedig ez a nép védte az őskereszténységet elvonult, vad, sziklás fészkében eleitől és még az Izlám felbukkanása előtt verekedett érte a perzsa királyokkal. A bolgár keresztény „testvérek“ elleni török pogromokat megtorolta a nyugati világ, mert erre politikai okai voltak, de amikor 1900-ban 30.000 örményt mészároltak le a törökök Adana környékén, akkor csak a nyugati sajtó felzudulása az egyetlen reakció. Amikor később, a nagy háború után a kurdok és Feysal, az újdonsült szíriai király katonái az iráki petróleum vidékén irtanak ki minden élőlényt, a nyugati sajtó csupán arról ír, hogy ezek tulajdonképpen az ősi aszírok és káldeusok leszármazottjai s beszédjük sokban hasonlít az ötezer év előtti káldeus nyelvhez. Tehát még sem kellett volna... A civilizáció e szomorú „bölcsője“ bizony sokat szenvedett a babyloniai évezredek uralom óta a szeldzsuk törökökön keresztül egészen máig, amikor újra csatasorba szedegetik az aszírok, perzsák, káldeusok, örmények leszármazottjait.

2.

Ha igaz, hogy a mechanikai közlekedés kifejlődése forradalmi hatást gyakorolt a kereskedelem és ipar fejlődésére, úgy tény az is, hogy a Közelkelet és Nyugatázsia népei a bagdadi-vasut kiépítése következtében kerültek a legújabbkori történelembe. S. B. Fay helyezi a modern idők vasutépítéseit az imperializmus legfontosabb megnyilvánulásai közé, miután úgy politikai, mint gazdasági célokat szolgáltak. Nyomukban mindenütt felszínre kerültek a felgyülemlett ellentmondások. A Fokföld-Kairó vasut német, belga és francia érdekeket érintett, a transz-szibériai vasut az orosz-japán háború kitörésének főoka, a Bagdad-vasut viszont Anglia égisze alatt németellenes szövetséggé kovácsolta a Triple-Ententeot. A XIX. században egymást érték azok az összetűzések, amelyek az ázsiai kontinens déli részéről északnak törő brit és az északról délnek haladó orosz, cári imperiálizmusok között adódtak. Ezek az összeütközések nagyobbára Afganisztán és Perzsia területén játszódtak le s az Indiát fenyegető cári előretörést rendszerint csak a más ellenfelek között vívott háborúk tudták megállítani. (Krimi hadjárat, török háborúk, berlini béke, orosz-japán háború.) Nagybritánia mindig apró államalakulatokat szór el azon az uton, amelyen valamely érdekzónája felé törtető ellenfelét fel akarja tartóztatni. A berlini kongresszus az utolsó török-orosz háború után ült össze, hogy az előzőleg megkötött sanstefanoi béke eredményeit kiragadja az orosz medve mancsai közül. A balkáni államokat függetlenítették s a Monarchiát megbízták, hogy Bosznia-Hercegovinát és a Szandzsákot „pacifikálja.“

Amikor Németország 1902-ben koncessziót kap a vasut megépítésére, az angolok azonnal hadat üzennek neki, mert a vasutvonal nyilegyenes sinpárja acéltoll módjára egy huzással keresztülvágja a britek Cecil Rhodes óta kedvenc tervét, hogy a Fokföldtől a Csendes Óceán mentén Indiáig, az egész partvidék angol ellenőrzés alatt álljon. Már pedig a Berlin-Bagdad vasut az angol „függőleges“ terveket egyszerűen oldalbatámadja... Franciaország tulságosan nem ellenezte a vasutat, mert a németek megfelelő részesedést ajánlottak fel a francia tőkének és Oroszország politikája is arra irányult, hogy a jó üzletnek induló vállalkozásból kivegye a maga részét. Még Anglia is azon igyekezett 1903-ban, Balfour-kormányja alatt, hogy az angol bankok részére olcsó pénzért kapható részesedést eszközöljön ki. A petróleum trösztök, különösen a Deterding-alakulat azonban erősen támadni kezdte a tervezetet és 1903 áprilisában már csak úgy volt hajlandó Anglia is barátságosan résztvenni a vasut megépítésében, ha legalább annyi részesedés jut a vállalkozásban a brit tőkének, mint a németnek. Ettől kezdve az ellentétek kiéleződnek és minden német-angol tárgyalásban, egészen a háború kitöréséig, ott áll első helyen a bagdadi vasut kérdése. Így pl. Lord Haldane hires küldetése idején, 1912-ben sem a flottával kapcsolatos kérdések miatt borult fel a megegyezés, hanem azon, hogy Anglia 51 százalékos részesedést követelt az akkor már erősen kiépült vasutból.

Minden ellenzés ellenére azonban a németek 1904 októberéig megépítik az első 200 kilométer vasutat Koniától Eregliig. Ekkor tőkehiány miatt egyelőre abbamaradt az építés, mivel a Taurusz hegységen keresztülvetető 700 kilométeres utszakasz sinpár költségei kilométerenként az addigiakkal szemben ötven és százszorosára emelkedtek. 1905 és 1906-

ban a németek megpróbájják az angol és francia tőkét a vállalkozásba becsalogatni. Ez azonban a kőolaj alakulatok magatartása miatt meg-
hiusul. Később az angol sajtó a bagdadi vasut „nemzetközivé“ tétele-
t követeli, sőt amikor a vonal kétirányban délre kanyarodik, egyrészt Sziri-
án, Palesztinán keresztül Szuez, másrészt a Perzsa-öböl felé, nyíltan kö-
veteli, hogy a Bagdad-Perzsa öböl-részt Angliának fegyveresen kell el-
vennie. Közben mégis tárgyalások indulnak meg, de London kijelenti,
hogy: „...különböző stratégiai, politikai és gazdasági okokból, a problé-
mát nem lehet kettéosztani, legfeljebb négyfelé, mert a vasut részesedé-
sébe Franciaországot és Oroszországot is be kell vonni.“ (S. B. Fay I.
157.) Mire Berlin: „Nem lehet Németországtól azt várni, hogy ilyen
előnytelen ajánlatba beleegyezzen.“ Sir Edward Grey, az angol külügyek
intézője erre Anglia, Oroszország és Franciaország szolidaritását jelenti
be a bagdadi vasut ügyében és először használja a „Triple-Entente“ ki-
fejezést.

Akár ujságokból, akár történelemkönyvekből — emlékezhetünk II.
Vilmos sztambuli és jeruzsálemi látogatásaira. Többbizben kelt zarándok-
utra a vallásos császár és Abdul Hamid kezét megszorítandó, megáll a
Boszporusz mellett is. A jeruzsálemi ősfalon kaput vágnak, hogy a Csá-
szár lóháton vonulhasson be a Szent Városba. II. Vilmos kitartó konok-
sággal dolgozott harminc éven át azon, hogy a tengeren felépült brit vi-
lágbirodalommal szemben egy euráziai szárazföldi hatalmat teremtsen,
kontinentális uton Indiáig hatoljon át és az angol imperiálizmust India
nyersanyag raktárain át támadja meg. Ez a brit imperiálizmus pedig ál-
landó harcban él, látható és láthatatlan frontokon vivja élet-halálharcát
ellenfeleivel, amelyek mindig mások és mégis mindig ugyanazok. Ami-
kor Szentpétervár évtizedes burkolt torzsalkodás után szövetségese lett,
im új ellenfelet kapott a császári Németországban. A brit-amerikai kőolaj
háború már javában állott, amikor a színen megjelent Németország. A
B. E. B. (*Berlin-Bizánc-Bagdad*), csak jelszó volt, a vasutvonal pedig
csak eszköz, mert minden szerződést, minden diplomáciai jegyzéket, had-
üzenetet, amit a bagdadi vasut kitermelt, petróleumba mártott tollal
írták. Amikor Amerikában, sem Délen, sem Északon nem volt új kiter-
melhető terület, Rockefellerék Európa és Ázsia felé zudultak. A hollan-
dok a Szunda szigetekre, Rotschildék a bakui petróleumra az angol-fran-
cia, helga, osztrák tőkések pedig Galicia és Mezopotámia kőolajára vetet-
ték magukat. A *Deutsche Bank* és a *Diskont* 1914-ig óriási tőkéket fek-
tetett be a mezopotámiai telepekbe, amelyeknek legnagyobb részét néme-
tek furták. 1903-ban német tőke dolgozott az orosz *Kazbek* petróleum
szindikátus, a galiciai *Schodpitz* és Texas nyersolajtelepei mögött is.
Az amerikai petróleumtitánokkal vívott harcában Anglia fegyvertársakat
keresett s így eleinte németekkel közösen termelte a „civilizáció bölcső-
jének“ petróleum forrásait. Amikor Abdul Hamid megbukott, az egye-
sült angol-német *Turkish Petroleum Cie* kapja meg az ifju törököktől a
moszuli olaj kitermelésének jogát. Amerika hoppon maradt. Egyelőre. A
németek, akiket a bagdadi-vasutért folytatott harc anyagilag legyengi-
tett, egészen a háború kitöréséig a Standard Oil és a Royal Dutch kö-
zött lavírozva, a kőolaj birodalmában hatalmasan megerősített pozíciót
értek el. Azután eljött 1914. A bagdadi-vasut teljesen azt a szerepet ját-
szotta, amit a németek vártak tőle. A vasutvonal kitűnő német személy-

zetével rengeteg munkát adott a délről feltörő angol csapatoknak és — amint Van Loon mondja — a világ álmélkodással ugyan, de kénytelen volt tudomásul venni, hogy a törökök, jó vezetés alatt éppen olyan jó katonák 1918-ban, mint 1288-ban voltak, amikor a szeldzsuk törökök meghódították egész Ázsiát és először vetettek sóvár pillantásokat a Boszporuson át, a császári Bizánc bevehetetlen falaira. A nagy háború automatikusan félretette az Indiába vezető utról a német ellenfelet. Azután régi, jól bevált módszer szerint, a legyőzött Törökország Ázsiába átnyúló testét kisebb-nagyobb államokra vagdoszták gondos kezek. A „civilizáció bölcsője“ újra új alakot öltött. Mezopotámia megoszlott a térképsínálók ollója alatt, új állam nőtt ki a földből, a neve: *Irák*. Az ősi Perzsia viszont *Irán*, *Szíría* ketté, sőt háromba szakadt. A Libanon bibliai hegyen túl a tengerpartig a *Libanoni Köztársaság*, azon innen *Szíría*, fentebb az *Alexandretti szandzsák*. Palesztina ősi hegyein túl *Transzjordánia* terpszkedik, Lawrence ezredes arabjait pedig visszaűzték a sivatagba, hogy ott az adott szó megtartásának szépségeiről elmélkedhessenek.

3.

Nagy Sándor járt ugyan erre, átkelt a Boszporuson és egészen Perzsiáig, Afganisztánig hatolt. Utána, egészen Napoleonig, a rómaiak kivételével nem igen háborgatták Kisázsia nyugalmát és a hódító korzikai is csak Szíriáig jutott el. Nagy Sándor és a diadochusok birodalmából, a rómaiakéból, de még Dzsingisz Khán országából is csak öreg kövek maradtak fenn, amelyeken évszázadokon át élte életét a mohamedán világ. Csak, amikor a britek és az oroszok közti összetűzések, a múlt század vége felé, megkezdődtek, akkor vált újra változatosabbá a civilizáció ez elárvult bölcsőjének élete. Amióta azonban errefelé kőolajat találtak, a civódásba más hatalmak is beleszóltak. 1910-ben az oroszok elfoglalták Kazvint, az angoiok pedig Bukirba, Ispahanba és Shirazba telepedtek be. A kisázsiai petróleumért folytatott fegyveres harcok a világháborúval kezdődtek. A világháború történetét olvasgatva észrevehettük, hogy az ott operáló orosz és angol csapatok stratégiaileg kevés értékű földterületek elfoglalását tűzték ki célul. Az angolok palesztinai offenzívája, amit Lawrence ezredes készített elő, kifelé azt célozta, hogy Törökországot megkerülve, a frontot a német hadsereg háta mögé vigye. Ennek ellenére a brit hadsereg nem balra fordult, Európa felé, hanem a mezopotámiai kőolajföldeknek vette útját. Ebből azután rettenetes kavardás támadt. Tudniillik ugyanezt tették az oroszok, a törökök és a németek is. 1918-ban a törökök Karsztól, Örményország egykori fővárosától Batum felé törtek előre. Utközben német front állta útjukat. Eleinte azt hitték, tévedés, de később kiderült, hogy a közben megkötött bresztlitovszki békében, amit Németország bulgár és török szövetségesei hátamögött kötött, volt egy titkos záradék, amely szerint Németország nem fogja megengedni török szövetségeseinek a bakui petróleum elfoglalását. *Talaat* pasa, a hírhedt örményölő, „dühösen, mint egy bika“ — Erzberger szavai — Berlinbe rohant és ott skandalumot csapott a titkos záradék miatt, de közben Kaukázusban már farkasszemet néztek egymással a „szövetségeseik“. A helyzetet a török kapituláció oldotta meg, mire Bakuból a németek is kivonulnak.

Az orosz forradalom kitörésekor az orosz petróleumiparba fektetett francia — leginkább Rotschild — tőke 25, a belga pedig 21 millió dollárra rugott. Az amerikaiak leginkább finomító telepeikkel voltak érdekelve, míg az angolok 85 millió dollár tőkével, az orosz kőolajipar legnagyobb termelői voltak. (A *Schell*, egyedül a bakui földekbe 20 milliót fektetett be, de Grosnyban és Maikopnál is nagy érdekeltségei voltak.) Értelhető tehát a mezopotámiai hadmozdulatok oka és az is, hogy 1917 végén a brit csapatok bevonulnak Bakuba és Batumba, mindkettőt szabad várossá nyilvánítják és brit protektorátus alá helyezik. (Batum kormányzója egy manchesteri petróleummágnás lett) s innen hamarosan megszervezték a szovjetellenes georgiai és azarbeidzsáni köztársaságokat.

Ezekkel a manipulációkkal az orosz kőolajtermelés angol kezekbe esuszott át. Emellé még, különböző módon és utakon, megszerzik a perzsa kőolajtelepek koncesszióját is. Eredmény: a Közelkelet valamennyi állama teljesen vagy részlegesen angol uralom vagy befolyás alá került. 1920-ban a szovjetorosz nyomás elől az angolok kivonulnak Bakuból, az orosz csapatok elfoglalják a tó déli csucsában fekvő Pahlevi kikötőt, majd cári elődjeik nyomán elérnek Kazvinba, ahol megfutamítják a perzsa lovasságot és éppen Teherán felé menetelnek, amikor a népek önrendelkezési jogáról szóló új szovjetorosz alkotmány érvénybe lép.

A britek lassan, tapogatózva kerítik újra hatalmukba a terepet, közben nyíltan vagy titokban mindenkivel birokra kelnek a kőolajért. Alig kötik meg a fegyverszünetet, Anglia és Franciaország hajbakapnak Moszulért. A korábbi megegyezéseknek megfelelően — franciáknak jutott Szíriában felüti fejét a pánarab mozgalom, amit Lawrence ezredes olyan nagy igyekezettel oltott az Arab félsziget népeibe. Ebből más baj is származik, mert amikor *Husszein*, a hadzsaszi fejedelem meg akarja teremteni a nagy arab birodalmat, amelynek ötletét Lawrencetól vette, Anglia rászabadítja Husszein halálos ellenségét, Nedzs volt szultánját, *Ibn Száudot*. Ibn Száud el is űzi az egész Hasszinita családot, de Feysált, akit az angolok Szíria ellen biztatnak, nem támogatja, mert „disszidensnek“ tartja a nagyarab ügyben. Feysált különben Gouraud, a félkaru francia tábornok megveri Khan Meissalun mellett és Szíria „királya“ máris trón nélkül maradt. Öccse, Adbullah, már szerencsésebb, mert ő megkapta Transzjordánia trónját és ma is azon ül. Feysal elkeseredetten Londonba menekül, ahová kapóra érkezik. Londonban u. i. éppen akkor határozták el, hogy az India felé vezető út és a moszuli olaj biztosítására 370.000 négyzetkilométer területből önálló királyságot alakítanak. Ezt nevezték el Iráknak és ennek királyául tették meg Feysalt. A franciák így estek el Moszultól, feleletként viszont szerződést irtak alá a törökökkel, amiben elismerik Törökország jogait a moszuli kőolaj felett. Irák, mint államforma, meg volt ugyan, de ahhoz még meg kellett szerezni a területén élő nomád, harcos törzsek beleegyezését is. Erre Anglia egyrészt kiküldi ügynökeit a „fekete homok országába“, másrészt a görögöket hadba viszi a törökök ellen. Amíg a háború folyik Kisázsiaiban, addig Feysalt 1921-ben 93 százalékos szótöbbséggel királlyá „kiáltják“ ki. Musztafa Kemál nem akarja bérbeadni Moszult a Royal Dutchnek és amíg háborúzik, el is veszti egészen. Viszont Isztambul Párizs támogatásával tönkrevéri Athént és ebbe a vereségbe Londonban szisszennek fel. A harc a diplomácia berkeibe kerül át és a ruhrvidéki megszállást London

csak úgy támogatja, ha a törökök kezéből a véres háború eredményeit kitépni készülő lausannei konferencián Párizs az angol petróleumérdekeket képviseli. Ennek a második berlini kongresszusnak eredményeképpen Anglia, illetve a „független“ Irák megkapja a moszuli vilajetet, Franciaország Szíriát, Libanot és az aleppoi szandzsákat, míg Törökország kénytelen megelégedni két millió dollár kártérítéssel. Am a „moszul szerződés“, korántsem békekötés. A nemzetközi tőkékkel alakult társaságok kebelén belül is rengeteg a viszály. Most azonban ez bennünket nem érdekel. Még arra sem térhetünk ki, hogy mennyi bajt és gondot okozott tranziáknak és angoloknak egyaránt, hogy a másik felet megakadályozzák a petróleumvezetékek kiépítésében, amikor pedig nagynehezen megegyezniük sikerült, akkor a kitermelendő mennyiségek körül lépnek fel állandó nézeteltérések.

Amint láttuk 1917 és 1919 között Anglia a legjobb úton haladt nemcsak a teljes orosz és mezopotámiai kőolajkészlet megkaparintásához, de ahhoz is, hogy rákényszerítse közvetlen vagy közvetett protektorátusát az összes olyan államalakulatokra, amelyeket vagy haló poraiból támasztott fel, vagy éppen ő gyurt össze, vonalzóval húzva meg határaikat a sivatagokon keresztül. Ezek az államok a Földközi-tengertől az Indusig, illetve délről, a Vörös-tengertől és Perzsa-öböltől északra, a Szovjetunió határáig sorakoztak fel. Amikor azonban Bakuból visszavonulni kényszerült, egyúttal talajtvesztett az összes többi államokban is, amelyek szovjetorosz segítséggel 1919-1932 között teljesen, vagy nagyrészt lerázták magukról az angol protektorátus aranybilincseit. Szíriában Feysal verik meg a franciák, Irákban 1932-ig, Feysal királysága alatt rendületlenül érvényesült az angol petróleum-mágnások befolyása és az Iraq Petroleum Company a világtermelésben a hatodik helyre dolgozta fel magát, 1932-ben azonban helppolitikai okok miatt Anglia kénytelen kimondani, hogy megszünteti az Irak felett gyakorolt mandátumot, a brit főbiztosból követ lesz, a királyság meg katonai szerződést köt Nagybritanniával. Feysal az iráki törzsek függetlenségi mozgalma még egyéb koncessziók követelésére is bírja, mire 1933 szeptember 7-én Bernben, egy zavartalanul lefolyt autókirándulás után, holtan találják a szobájában. Ahogy Anton Zischka írja: „... az első ember, aki belépett a halott király szobájába, Eggimann volt, a szálloda igazgatója. Nos, ez az ember is, hirtelen halállal halt meg ugyanazon a napon. A királyt bebalzsamozták, bizonyos svájci törvény előírja ugyanis, hogy a bebalzsamozandó hullákat nem kell felboncolni, azután koporsóját brit cirkáló szállítja Haiffáig, majd az „Imperial Airways“ egy gépe Bagdadig. Mindezek után hamarosan kikiáltják királynak Feysal fiát, a huszonegyéves Ghazit, aki angol nevelésben részesült, a Howard-egyetem tanulója volt és sürgősen összeházasítják egy igen előkelő arab sejk leányával.“ — Tudjuk, 1939-ben a fiatal Ghazit is autószerencsétlenség érte, minek következtében hatalmas angolelleses tüntetések törtek ki s a brit konzult meg is ölték...

Hasonlóképp: Perzsia évtizedeken át az orosz cári impériáлизmus és a brit impériáлизmus közötti harc színhelye. A nagy háború után úgy látszott, hogy Anglia végleg megszerezte az Indiába vezető ut e legfontosabb pontját s a Szovjetunió köré vont feudális hálózat megtörhetetlen. De 1921-ben *Riza Khán* puccsal elfoglalta a fővárost és az angolokkal való protektorátusi szerződést felmondva, kiűzte a brit csapatokat.

1925-ben Riza Pahlevi néven államfő is lett. Az önállóvá lett állam kiépítésében az URSS segített elsőnek, lemondva a tabriszi vasutról, egész Azerbejdzsánról és a Káspi-tó partvidékének egy részéről. Az *Anglo-Persian-Oil Cy* tovább működik, de ez a működés nem zavartalan. 1922-ben a washingtoni külügyi hivatal kőolajszakértője, dr. A. C. *Millspagh* veszi át Perzsia pénzügyi vezetését és vele a *Standard-Oil* is bevonul a petróleum e várába. (Perzsia kőolajtermelése negyedik helyen áll az Egyesült Államok, az URSS és Venezuela után.) 1930-ban azonban új német áthatással kell Angliának megküzdenie, mert *Millspach* helyét *Sindenblatt* veszi át, aki megalapítja az *Iráni Nemzeti Bankot*. A német tőke beszivárgása különben az utolsó időkig tartott, egészen figyelemreméltó arányokban. A perzsa „függetlenségi“ mozgalom, jobbára amerikai tőkére támaszkodva, 1928-ban megszünteti a briteknek adott előjogokat, 1929-ben megtiltja angol gépek átszállását az ország felett. 1931-ben Riza Khán bevezeti a brit sürgönyök cenzuráját. London nem telegrafálhat Bombayba, Kalkuttába és Delhibe anélkül, hogy sürgönyeibe perzsa hivatalnokok bele ne nézzenek. Végül 1932-ben a végső csapás: Perzsia felmondja a brit kőolaj-monopóliumot „hamis mérlegadatok miatt, amelyek következtében Perzsia 1922 és 1932 között 200 millió fonttal károsult meg.“

Afganisztán még a világháború idején annyira angol befolyás alatt állott, hogy más államokban követeket sem tartott. Első követét 1921-ben nevezte ki — Moszkvába. Szovjet segítségnek köszönheti *Amanullah*, hogy Afganisztán trónjára került, mert 1919-ben orosz csapatok segítségével verte ki az angolokat afgán területről. Kemál pasa Uj Törökországra, a lausannei szerződés óta szintén orosz orientációt keresett és a két ország között megkötött „traité d'amitié et de fraternité“, amely még elnevezésben is párját ritkítja, nyíltan kimondotta célját: „...solidarité dans la lutte contre l'impérialisme“. Nagybritannia azonban, amelynek létkérdése, hogy a „civilizáció bölcsőjében“ az „Union Jack“ zászlaja lengjen, végzetesnek látszó csapások után, új rohamra indult. *Saadabad* neve fordulópontot jelent a Közelkelet történelmében, mert az itt megkötött egyezmény újra szolgaságba kényszerítette a Földközi-tenger és az Indus közt élő népeket. Furcsa véletlen, de 1935-ben már kötöttek egy szerződést Saadabadban. Irák, Törökország, Irán és Afganisztán között, mely a Szovjetunió kezdeményezésére, katonai egységbe kovácsolta volna a négy államot. Amikor azonban a Saadabadban megkötött és Genfben parafált szerződést Ankarában alá kellett volna írni, „titokzatos erők“ elodázták az aláírást és 1937-ben ugyanazon hatalmak, ugyancsak Saadabdban megint összegyűltek s megkötötték ugyanazt az egyezményt, de most már Nagybritannia égisze alatt. Erről az egyezményről írta a *Cronache della Guerra* még 1938-ban, hogy: „...kölcsonös segélynyújtási egyezmény ez, amely kimondottan szovjetellenes, jöllehet Törökország kijelentette, hogy semminemű oroszellenes akcióban nem vesz részt.“

Közben mindenfelé új emberek jelennek meg. Az Iránná változott Perzsiában új szerződést kap a brit petróleum, Afganisztánban elfelejtették a kaiberi szorosban lemészárolt katonák tizezreit és újra London jutott szóhoz, Irákban elhullott közben az egész angolellenes ellenzék, Jaszín miniszterelnök, Nuri pasa, de még Bekr Szidi is, akit 1937-ben lőttek le a bagdadi repülőtéren. Törökországban az új emberek nem járnak

a kemáli politika utjain és a saadabadi egyezményt Ankara 1939 októberében új szerződéssel bővítette ki.

Egyetlen nyugtalanító mozzanata az új brit politikának *Saudi Arabia* távolmaradása a saadabadi paktumtól. Lawrenceknak csak egyszer hittek az arabok.

Közben Szíria határain *Weygand* tábornok hadsereget szervez. Törökország, mely még 1939-ben is csak úgy kötött szerződést a volt antanttal, hogy az az URSS ellen nem irányulhat, ugyancsak csapatokat von össze Tiflisszel szemközt, Karszot és Ardahant megerősíti, hogy ott ahol Enver pasa csapatai megfutamodtak a cári csapatok elől, majd Új-törökország fiai megállják a helyüket. Ezalatt Anatóliában egyre reng a föld, százezerszámra pusztulnak a parasztjai, Törökország azonban Erzerumnál védekezésre készül, éppen úgy, mint *Weygand* tábornok pedzsabi indusai, arab önkéntesei, szíriai és ausztráliai sorkatonysága. Néha másfélmillió, néha meg 350.000 katonáról beszélnek a lapok s velük szembe már német motorizált hadosztályokat is állított a világ sajtója, a kaukázusi hegyek másik oldalára. Egy dolog azonban biztos, *Weygand* hadserege előtt az orosz, hátamegett a mezopotámiai petróleum. Baku az orosz petróleum 75 százaléka. Kaukázus termelőapparátusa hatalmas és modern. Bakuban a szondák 98 százaléka villanyerőre jár s a tudomány megállapítása szerint a kaukázusi olajtartalék a leghatalmasabb a keleti földgömbön.

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK

A BALKÁN-ÁLLAMOK KÜLKERESKEDELMEI

A Balkán államok gazdasági életében néhány év óta lényeges eltolódások állottak be. Ezeket a változásokat elsősorban Ausztriának, Csehszlovákiának és Lengyelország egy részének Németország által történt megszállása idézte elő. Az előbb említett államok külkereskedelme most már Németországgal való kapcsolatukban jelentkezik. Azonban Németországnak a balkáni államokkal folytatott külkereskedelmében mélyreható változásokat idézett elő a jelenlegi háború is.

Ami mindenekelőtt Bulgáriát illeti, ennek Németországgal folytatott külkereskedelme, mely már korábban is erőteljesen alakult, — a háború első két hónapjában további 20-45 százalékkal növekedett az előző év megfelelő hónapjával szemben (gabonaszállítások). Ezen a mennyiségi változáson kívül a két állam kapcsolatában az a minőségi változás is bekövetkezett, hogy Bulgária egyébként állandóan passzív külkereskedelme Németországgal szemben a megnövekedett kivitel folytán erősen aktívává lett. De jelentős növekedés mutatkozik Bulgáriának Olaszország felé folytatott külkereskedelmében is, amennyiben a háború első két hónapjában az utóbbi országba irányított kivitele 84 millió lirára emelkedett, szemben az előző év azonos két hónapjának 48 millió lira kivitelével. Erőteljesen növekszik forgalma Magyarországra irányában is. Itt az emelkedés több mint huszszoros a múlt évhez viszonyítva. Viszont ezek arányában fejlődött vissza Bulgária kereskedelmi forgalma Nagybritanniával, Franciaországgal, Egyiptommal, valamint az északi államokkal.